
ORCHIDEEËN IN HET WESTELIJK HAVENGEBIED VAN AMSTERDAM

H. DEKKER

Summary

In the western harbour area of Amsterdam *Anacamptis pyramidalis* and the, in the northwestern part of the Netherlands extremely rare, *Ophrys apifera* were found in an area, where sand had been pumped on. Also specimens of *Epipactis palustris* were found, whereas *Dactylorhiza praetermissa* was occurring in large numbers and *D. incarnata* only in small numbers.

Zusammenfassung

Im westlichen Hafengebiet von Amsterdam wurden auf aufgespültem Gelände *Anacamptis pyramidalis* und die, im nordwestlichen Teil der Niederlande sehr seltene, *Ophrys apifera* gefunden. Auch *Epipactis palustris* und, in wenigen Exemplaren, *Dactylorhiza incarnata* sind vorhanden, während *D. praetermissa* recht häufig ist.

Aanleiding

Op 28 juni 1990 werd bij Diever een tuin ontdekt, waarin 34 orchideeën in bloei stonden. Het betrof 32 exemplaren van *Dactylorhiza praetermissa* var. *junialis* en 2 exemplaren van *D. maculata*. Volgens informatie van de bewoonster waren deze orchideeën door haar man uitgestoken nabij het terrein van Mobil in het westelijk havengebied van Amsterdam. Volgens haar zeggen werden in deze omgeving door veel van haar mans collega's, die alle bij een pijpleidingmaatschappij werkzaam zijn, orchideeën uitgestoken.

De orchideeën in haar cultuurtuin stonden er slecht bij. De planten stonden in zeer droge zandgrond en waren duidelijk verdroogd. Vele planten waren zonder kluit naar de tuin overgebracht. In 1989 had haar man voor de eerste keer orchideeën meegenomen en uitgeplant. De meeste planten waren niet meer opgekomen en daarom had haar man in juni 1990 een nieuwe vracht meegenomen. Op 28 juni werd het uitgraven gemeld aan de Rijkspolitie te Diever. Na overleg met de officier van Justitie werd besloten de planten in beslag te nemen. Dit is op 11 juli 1990 gebeurd. De in beslag genomen planten, die er slecht aan toe waren, zijn uitgeplant in een heertuin in Assen. Het is nog de vraag of zij zullen overleven.

Kort na de ontdekking van de planten in de tuin deelde mij D.W. Kapteyn den Boumeester mee, dat er in het westelijk havengebied van Amsterdam twee zeldzame orchideeësoorten waren gevonden, t.w. *Anacamptis pyramidalis* en *Ophrys apifera*. Daarbij meldde hij ook te hebben geconstateerd, dat er orchideeën waren uitgegraven. De heer Kapteyn den Boumeester was op de groeiplaats geattendeerd door de heren K. Bank en W. Wortel te Krommenie. Na overleg met de Rijkspolitie en het Consulent-schap Natuur, Milieu en Faunabeheer in Noord-Holland besloot ik samen met de heer Kapteyn den Boumeester dit gebied eens te bekijken. Het terreinbezoek heeft op 11 juli 1990 plaatsgevonden. Tijdens het bezoek troffen we de heer Walters uit Amsterdam, een groot kenner van het gebied. Ook hij had *O.apifera* op enkele plaatsen ontdekt.

Orchideeën in het westelijk havengebied

Omwillen van de veiligheid van de orchideeën worden in dit artikel geen exacte vindplaatsen aangegeven. In het desbetreffende gebied worden momenteel reeds vrij veel planten uitgegraven.

Ophrys apifera

Ophrys apifera is een zeldzame soort, waarvan het verspreidingsgebied zich de laatste decennia uitbreidt. De soort komt voor op enkele plaatsen in Zuid-Limburg, in Zeeland, Zuid-Holland en het uiterste Zuiden van Noord-Holland. *O.apifera* is vermeld in de Rode lijst 1990 in categorie 4, lijst van potentieel bedreigde soorten. In 1990 is de soort voor het eerst in het westelijk havengebied aangetroffen, en wel op vier plaatsen in vier verschillende kilometerhokken. Daarnaast is de soort ook aangetroffen in het noordelijk talud van het Noordzeekanaal. In één hok komen ongeveer 70 planten voor, terwijl in een ander kilometerhok mogelijk meer dan 100 planten voorkomen. In de overige hokken gaat het om enkele exemplaren. In één hok komt *O.apifera* voor in de onmiddellijke nabijheid van *Anacamptis pyramidalis*, *Dactylorhiza praetermissa* en *D.praetermissa* var. *junialis*, een internationaal gezien, zeer opmerkelijke soortencombinatie. In één hok is reeds geconstateerd, dat *O.apifera* wordt uitgestoken (pers. med. Walters).

Anacamptis pyramidalis

Anacamptis pyramidalis is in Nederland zeer zeldzaam. De laatste jaren is de soort alleen nog gevonden op drie plaatsen in Zeeland, op één plaats in de duinen van Zuid-Holland en op twee plaatsen in de duinen bij Wijk aan Zee in Noord-Holland. Daarnaast is een vondst gedaan op het terrein van Schiphol. In 1990 is *A.pyramidalis* ook op twee plaatsen in het westelijk havengebied gevonden met resp. 4 en 1 ex. Het alleenstaande exemplaar stond in een wegberm (mond. med. Walters). *A.pyramidalis*

komt op de Rode lijst 1990 voor in categorie 1, lijst van zeer sterk bedreigde soorten. Behalve bij Wijk aan Zee zijn de populaties zeer klein. De vondsten van 1990 zijn van groot belang voor het natuurbehoud in ons land. Er dient dan ook naar wegen te worden gezocht de nieuwe vindplaatsen te behouden en adequaat te beheren.

Dactylorhiza praetermissa* var. *praetermissa* en var. *junialis

In het westelijk havengebied komen beide variëteiten van *D.praetermissa* voor, soms gemengd. De soort is in West-Nederland geen zeldzame verschijning. Met name op opgespoten terreinen kan zij zich massaal vestigen. Vaak zijn deze vindplaatsen niet bestendig, aangezien ze meestal voor woningbouw en industrie zijn bestemd. *D.praetermissa* s.l. is in de Rode lijst 1990 opgenomen in categorie 3, lijst van bedreigde soorten. Met name in het pleistocene deel van Nederland is *D.praetermissa* s.l. zeldzaam en zijn de populaties vaak klein.

In het westelijk havengebied is de soort tijdens ons gezamenlijk bezoek gezien in drie kilometerhokken: In één hok werden veel gaten van uitgegraven planten gevonden. De in Diever aangetroffen planten zijn waarschijnlijk hier uitgegraven. *D.praetermissa* s.l. kwam vrijwel overal zeer talrijk voor, ondanks een sterke verruiging en vergrassing van de vegetatie, die hier en daar is te constateren. De aantallen per hok gaan soms de 10.000 te boven. *D.praetermissa* s.l. zou ook voorkomen in vrijwel alle andere hokken met nog ongerepte opgespoten terreinen in het westelijk havengebied (mond.

Dactylorhiza praetermissa In het westelijk havengebied van Amsterdam

med. Walters). De aantallen per hok lopen echter nogal uiteen. Sommige planten zijn mogelijk hybriden met *Dactylorhiza maculata*. In de in beslag genomen partij waren twee planten, die waarschijnlijk tot *D. maculata* behoren. Tijdens het terreinbezoek konden echter geen bloeiende exemplaren van deze soort worden gevonden.

Dactylorhiza incarnata

Tijdens het terreinbezoek werden geen exemplaren van *Dactylorhiza incarnata* gezien, aangezien eventueel aanwezige planten al geruime tijd moesten zijn uitgebloeid. Volgens de heer Walters kwam de soort hier echter wel voor. *D. incarnata*, die over het algemeen veel zeldzamer is dan *D. praetermissa* s.l., komt eveneens voor in categorie 3 van de Rode lijst 1990.

Epipactis palustris

Tijdens het veldbezoek werd *Epipactis palustris* in één kilometerhok waargenomen. Volgens de heer Walters komt de soort ook elders in het havengebied voor. Ook elders in het land is geconstateerd, dat *E. palustris* zich soms snel op opgespoten terreinen kan vestigen. Door de heer Walters werd het eerste exemplaar in 1980 gevonden, zo'n 15 jaar na het opspuiten. In veel delen van ons land is de soort zeer zeldzaam geworden, zoals in Drenthe, waar nog slechts drie individuenarme populaties over zijn. Het is dan ook terecht, dat *E. palustris* is opgenomen in categorie 3 van de Rode lijst 1990.

Conclusies en aanbevelingen

Het westelijk havengebied van Amsterdam is een floristisch zeer rijk gebied. Naast de genoemde orchideeësoorten komen er nog meer zeldzame soorten voor, zoals *Blackstonia perfoliata*, *Pyrola rotundifolia* en *Carex punctata*. Het is dan ook de moeite waard een actief natuurbeschermingsbeleid te voeren. Met name die gedeelten, die niet acuut bedreigd worden door de bouw van nieuwe industriecomplexen, wegen en havens, dienen beschermd en beheerd te worden. Op het terrein van Mobil vindt dit ten dele al plaats (med. Walters). Hier wordt een vegetatie met *Dactylorhiza praetermissa* s.l. en *Ophrys apifera* één keer per jaar gemaaid; hierbij wordt het maaisel helaas niet afgevoerd. Aangezien de plantaardige productie in het gebied nogal verschillend is, is het niet nodig overall een maaibeheer uit te voeren. Met name die gedeelten, waar de vegetatie aan het verruigen is, waar zich in sterke mate opslag vestigt of waar bijzondere vegetaties voorkomen, kunnen door maaien en afvoeren van het gewas beheerd worden. Zoals op diverse plaatsen in het land is gebleken, zal de vegetatie bij dit beheer aan soortenrijkdom en variatie winnen. Een andere mogelijkheid is het extensief begrazen van de geschikte terreinen door b.v. runderen. Ook

hierbij is gebleken, dat dit leidt tot gevarieerde vegetaties met ruimte voor veel bijzondere soorten. Daarnaast zijn runderen in staat meer structuur in de vegetatie aan te brengen.

Onderzocht dient te worden of er afspraken met Rijskswaterstaat, de beheerder van de bermen langs het Noordzeekanaal, kunnen worden gemaakt omtrent het bermbeheer aldaar.

Indien een populatie van met name *Ophrys apifera* en/of *Anacamptis pyramidalis* bedreigd wordt door bouwactiviteiten, dient de mogelijkheid onderzocht te worden de planten over te brengen naar een niet bedreigde standplaats.

In de tussentijd dient door controle en surveillance er op te worden toegezien, dat het uitgraven van met name de zeldzame soorten wordt voorkomen. Hier ligt vooral een taak voor de Rijks- en Gemeentepolitie. Volgens een bericht in "Politie, Dier en Milieu" van januari 1987 heeft de Amsterdamse politie beslist interesse voor deze problematiek.

H.Dekker
Mortonhof 42
7908 AP Hoogeveen